

Gespreksnotitie rondetafelgesprek taal/leesvaardigheid, 27 maart 2024

Prof. [Eliane Segers](#), wetenschappelijk directeur Expertisecentrum Nederlands; hoogleraar Leren & Technologie, Behavioural Science Institute, Radboud Universiteit.

I.s.m. Dr. Joyce Gubbels en Dr. Nicole Swart, Expertisecentrum Nederlands; projectleiders PIRLS, Peil.lezen en PISA.

Het doel van het rondetafelgesprek is tweeledig. Het gaat om een verkenning van

- 1) de wijze hoe adequaat zicht kan worden verkregen op de prestaties van het Nederlandse onderwijs, o.a. in relatie met PISA.
- 2) de mogelijkheden om de taalvaardigheden te verbeteren.

1. Adequaat zicht krijgen op de prestaties van het Nederlandse onderwijs.

In Nederland is het in het primair onderwijs (PO) verplicht om een leerlingvolgsysteem (LVS) te gebruiken, dat de vorderingen van leerlingen in kaart brengt vanaf groep 3, onder andere op het gebied van begrijpend lezen. De LVS-toetsen zijn methode onafhankelijk, maar wel gekoppeld aan het Nederlandse curriculum. Met het LVS hebben scholen niet alleen zicht op de groei van de individuele leerling, maar ook op hoe de resultaten van hun school zich verhouden tot die van andere scholen. In het voorgezet onderwijs (VO) zijn er ook volgsystemen, maar deze zijn niet verplicht. Naast de LVS-systemen zijn scholen in het PO verplicht om een doorstroomtoets (voorheen eindtoets) af te nemen bij leerlingen. Deze toetsen geven op landelijk niveau zicht op onder andere het percentage leerlingen dat referentieniveau 1F en 2F behaalt voor taal (waaronder lezen). In het schooljaar 2023-2024 konden scholen kiezen uit 6 verschillende toetsen. Eerder zijn reeds problemen geconstateerd toen de eindtoets door verschillende partijen werd aangeboden; het bleek jaren niet mogelijk om zich te krijgen op het stelselniveau (o.a. [Kamerbrief 28 januari 2022](#)). Dit is zorgelijk omdat naast het Peilingsonderzoek Leesvaardigheid (voorjaar 2021 en daarvoor 2010-2011) er weinig zicht was op vaardigheden vanuit leerlingen vanuit nationaal perspectief. Het is voor mij niet duidelijk of het probleem met de invoer van de doorstroomtoets opgelost is. In de media ([Volkskrant, 19 maart](#) en [NRC 20 maart](#)) worden door verschillende onderwijsprofessionals duidelijke zorgen geuit. PIRLS en PISA zijn internationale vergelijkingsstudies, waarbij deelnemende landen via een trendanalyse inzicht hebben in hun eigen niveau over de jaren heen, en waarbij prestaties van landen kunnen worden vergeleken. Deze onderzoeken zijn niet bedoeld om de leesvaardigheid op individueel niveau te beoordelen, maar om een landelijk beeld te verkrijgen. De toetsen in PIRLS en PISA zijn niet gebonden aan het Nederlandse curriculum, maar brengen in kaart wat 10-jarigen (PIRLS) dan wel 15-jarigen (PISA) moeten kunnen om deel te kunnen nemen aan onze geletterde maatschappij.

De dalende trend in het niveau van leesvaardigheid van Nederlandse leerlingen was voor het eerst zichtbaar bij [PISA](#), en inmiddels ook bij [PIRLS](#), alsmede in het [Peilingsonderzoek Leesvaardigheid \(s\)bo](#) dat Expertisecentrum Nederlands uitvoerde voor de Inspectie van het Onderwijs. We denken dat deze daling ten eerste zichtbaar is, omdat deze onderzoeken meer aandacht besteden aan vaardigheden die van belang zijn in de veranderende eisen van de samenleving, met onder andere het meten van de vaardigheid om betrouwbaarheid van teksten te evalueren, of het vergelijken en integreren van informatie uit meerdere teksten moeten. Zowel in leesmethodes als in LVS- en methodegebonden toetsen is er minder aandacht voor interpreteren en evalueren, en dat zijn precies de onderdelen waar 15-jarigen in Nederland relatief zwak in zijn.

Ten tweede zijn de teksten in PIRLS en PISA relatief lang met daarbij vragen die gericht zijn op het begrijpen van de (lange) tekst als geheel. De teksten in PIRLS zijn bijvoorbeeld rond de 700 woorden lang, en per tekst worden ongeveer 15 vragen gesteld. In leerlingvolgsystemen PO zijn de teksten veel korter, en zijn er per tekst veel minder vragen. In Nederlandse methoden maar ook in de eind-/doorstroomtoetsen en examens Nederlands in het VO, die geen daling in leesvaardigheid laten zien, zijn de vragen bij de teksten daarbovenop ook vaak slechts gericht op het toepassen van leesstrategieën en op (abstracte) tekstanalyse en tekstbeschouwingen.

Het goed in beeld brengen van de vaardigheden van de Nederlandse taal vraagt om een toets die nauw aansluit bij de vaardigheden die we in de huidige samenleving van leerlingen verwachten. Dit

betekent dat een toets niet enkel gericht moet zijn op het toepassen van leesstrategieën en het analyseren van een tekst, maar ook op diep begrip van de inhoud en betrouwbaarheid van teksten als geheel. Met de uitbreiding van vraagtypen voor leesvaardigheid in de centrale examens Nederlands voor havo en vwo worden de eerste voorzichtige stappen gezet. Ook de herziening van de kerndoelen en de voorgenomen herziening van de referentieniveaus (als wettelijke kaders voor het Nederlandse onderwijs) kunnen bijdragen aan het beter afgestemd in kaart brengen van de vaardigheden van leerlingen in Nederland.

2. Mogelijkheden om de taalvaardigheden te verbeteren

Een probleem in het debat rondom de dalende leesvaardigheden is dat het vaak over één onderdeel gaat. Begrijpend lezen is echter een complex proces waarbij variatie in leerling en context van grote invloed zijn. Taalvaardigheid is een nog breder concept. Ik focus hier op lezen.

Wat *leerlingniveau* betreft, is het cruciaal dat een leerling vlot (technisch) kan lezen, want dan kost dat geen inspanning meer, en kan de aandacht gericht worden op de inhoud van de tekst en het opbouwen van begrip. Om de [tekst te begrijpen](#) heeft een leerling daarnaast onder andere een brede en diepe woordenschat nodig (oftewel kennis over veel woorden en veel kennis over deze woorden), kennis van de wereld, kennis over tekstgenres en -structuren en een voldoende mate van aandacht en motivatie om zich op de tekst te kunnen concentreren. Dit alles leren ze op school, en thuis.

Wat *context* betreft, is allereerst de thuisomgeving van belang. Er is een onrustbarende dalende trend in het aantal minuten (!) dat leerlingen thuis lezen. Die daling kan niet zomaar worden opgevangen op school. Het aantal bibliotheken in Nederland is laag en niet iedereen heeft gemakkelijk toegang tot een bibliotheek [in de buurt](#). Om dit te compenseren is gestart met Bibliotheek op School waarbij leerlingen op school bibliotheek boeken kunnen lenen en in veel gevallen mee naar huis mogen nemen. Het aanbod is echter niet altijd optimaal. Dit zou deels opgelost kunnen worden door een bredere toegang tot digitale boeken, zodat een leerling nooit misgrijpt en ook met groepen leerlingen dezelfde boeken tegelijk kunnen worden gelezen.

Ten tweede is de leraar van cruciaal belang. Een leraar is een rolmodel, en een leraar die zelf niet veel leest is daarmee geen goed voorbeeld voor de leerling. Leraren moeten kunnen praten over boeken, kunnen voordoen hoe ze teksten lezen, en leerlingen motiveren om thuis te lezen. Dit leren ze in een goede lerarenopleiding. Naast de leraar zijn ook schoolleider en -bestuurder van groot belang omdat zij de voorwaarden voor effectief leesonderwijs scheppen en dit als prioriteit kunnen stellen, zoals te lezen is in de [kwaliteitswaaier](#) effectief leesonderwijs.

Ten derde moet gekeken worden naar de taal- en leesmethoden die gebruikt worden in het onderwijs. Een goede leraar kan van een zwakke methode iets moois maken, en omgekeerd. Een methode zou een leidraad moeten zijn, geen dogma. Een goede methode is gestoeld op de wetenschappelijke kennis die beschikbaar is over begrijpend lezen, over motivatie, en over ergonomisch design. Daarnaast -aansluitend bij vorige alinea- dienen leraren voldoende kennis en didactische vaardigheden te hebben om met dergelijke leidraden goed onderwijs neer te zetten.

Ten vierde merken we op dat begrijpend lezen als losstaand vak complex is. Natuurlijk moeten leerlingen zicht hebben op leesstrategieën, maar dat mag zeker niet het doel op zich zijn. Dat is waarom we al jaren de nadruk leggen op de integratie van taal- en zaakvakken. Hierdoor kan de kennisbasis die is opgedaan in het ene vak worden ingezet bij het andere vak. Een literair werk speelt zich bijvoorbeeld af in een historische context, en kan daarmee als kennisbasis dienen bij geschiedenis (en omgekeerd). Net zo horen digitale leesvaardigheden en het kunnen integreren, en evalueren van informatie uit meerdere digitale teksten hierbij. Daartoe loopt op dit moment een NWO-vici onderzoek van mij, waarmee wetenschappelijke kennis hieromtrent wordt opgedaan en [gedeeld](#) met het veld.

Tot slot: al in 2019 was ik betrokken bij de oproep tot een [Leesoffensief](#), een gezamenlijk advies van de Raad voor Cultuur en de Onderwijsraad. Sindsdien zijn er [vele initiatieven](#) ontwikkeld in Nederland, waarvan niet altijd de kwaliteit/effectiviteit helder is, en waarbij vooral ingezet is op PO, en veel minder op VO en (V)SO. Hier is meer richting en helderheid nodig voor het veld.